

4^ο Γυμνάσιο Χαριλάου
ΤΜΗΜΑ-ΤΑΞΗ: Α'2
ΚΙΤΣΟΚΩΣΤΑΣ ΝΙΚΟΛΑΣ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ:2013-2014

**Εργασία που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια
της Νεοελληνικής Γλώσσας**
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Ναουμίδου Μαρία
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ	ΣΕΛΙΔΕΣ
Πρόλογος	ΣΕΛ.4
Εισαγωγή	ΣΕΛ.5
Κεφ.1 ^ο : Ιστορία του Αγίου & του μνημείου	ΣΕΛ.17
Κεφ.2 ^ο : Αρχιτεκτονική του μνημείου	ΣΕΛ.20
Κεφ.3 ^ο : Διακόσμηση του μνημείου	ΣΕΛ.22
Κεφ.4 ^ο : Αξιολόγηση & Σύγκριση του ναού	ΣΕΛ.23
Φωτογραφικό υλικό	ΣΕΛ.25
Βιβλιογραφία-Δικτυογραφία	ΣΕΛ.29

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η καθηγήτρια , κα. Ναουμίδου, που μας κάνει το μάθημα στην Νεοελληνική Γλώσσα, μας ανέθεσε μια εργασία με θέμα την ιστορία της Θεσσαλονίκης μέσα από τα μνημεία της. Αφού έδωσε σε κάθε παιδί της τάξης μας ένα μνημείο από την αγαπημένη μας πόλη, μας ζήτησε να βρούμε πληροφορίες για αυτό. Η ευκαιρία που μας δόθηκε, να ψάξουμε και να ενημερωθούμε δηλαδή για το συγκεκριμένο μνημείο αλλά και για την ιστορία της Θεσσαλονίκης μας ήταν μια υπέροχη ιδέα. Το θέμα μου ήταν ο ναός του Αγίου Παντελεήμονα και έμαθα πολλά που δεν ήξερα για αυτόν το ναό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιστορία της Θεσσαλονίκης ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η ζωή στην περιοχή της Θεσσαλονίκης ξεκινά ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Τα παλαιότερα γνωστά ευρήματα ανάγονται στην νεολιθική εποχή και φτάνουν έως τις αρχές της 3ης χιλιετίας π.Χ. Έκτοτε οι περιοχές γύρω από τον Θερμαϊκό κόλπο

κατοικούνται αδιάλειπτα. Μέχρι σήμερα, μέσα στα όρια της περτειχισμένης βυζαντινής πόλης δεν έχουν βρεθεί κατάλοιπα στη βόρεια Ελλάδα, που σχηματίστηκαν από αλληπάλληλες οικήσεις, πλαισιώνουν την πόλη και μας δίνουν τα σημεία των πρώτων εγκαταστάσεων των ανθρώπων στην περιοχή. Αυτοί οι οικισμοί, αρχικά αραιοί, με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να πυκνώνουν και οι περισσότεροι, όπως ο επιβλητικός προϊστορικός συνοικισμός στην Άνω Τούμπα, συνέχιζαν να κατοικούνται και στην ιστορική εποχή. Επιπλέον, φαίνεται ότι σταδιακά η ζωή και ο πολιτισμός επεκτείνονταν προς τις ακτές και έτσι γύρω από τον μυχό του κόλπου, κατά διάρκεια της 1ης χιλιετίας π.Χ., δημιουργήθηκαν αρκετά πορίσματα στον ομαλό χώρο ανάμεσα στο λιμάνι και στην οχυρή ακρόπολη ιδρύθηκε μια σημαντική πόλη. Τα θαυμάσια αρχιτεκτονικά μέλη στο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης, τα οποία χρονολογούνται ανάμεσα στα τέλη του 6ου και στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., προέρχονται από έναν μεγάλο ιωνικό ναό που βρισκόταν στην περιοχή αυτή, δηλαδή στην καρδιά της σημερινής πόλης της Θεσσαλονίκης. Η παρουσία των Μακεδόνων στο βορειοελλαδικό χώρο γίνεται γύρω στο 2.000 π.Χ. Οι Μακεδόνες ήταν Δωριείς που δεν ακολούθησαν τη μεγάλη μάζα των ομοφύλων τους στη μετακίνησή τους προς τη νότια Ελλάδα, αλλά παρέμειναν και εγκαταστάθηκαν στα ορεινά της Μακεδονίας. Δεν είχαν, έτσι καμία ουσιαστική διαφοροποίηση από τους Έλληνες του νότου. Μιλούσαν ένα διαλεκτικό ιδίωμα των Δωριέων, χρησιμοποιούσαν ελληνικά ονόματα και πίστευαν στους ίδιους θεούς των των αδελφών τους του νότου. Από τον 5^ο π.Χ. αιώνα μάλιστα αρχίζει μια μεγάλη άνθηση των Ελλήνων της Μακεδονίας, παράλληλα με αυτής της νότιας Ελλάδας. Πολλές, τότε, πόλεις του βορειοελλαδικού χώρου έγιναν κέντρα όπου αναπτύχθηκαν σε υψηλά επίπεδα τα γράμματα και οι τέχνες.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ιδιαίτερη ακμή και αίγλη γνώρισε η Μακεδονία στα χρόνια του Φιλίππου Β', βασιλιά της Μακεδονίας, που ανέλαβε τον θρόνο στα 368. Π.Χ., σε μια εποχή εσωτερικών και εξωτερικών πολέμων, με συσσωρευμένα πολλά προβλήματα. Ο Φίλιππος, μετά από πολλούς αγώνες, κατόρθωσε να κυριαρχήσει στο χώρο της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας, και να αναγνωριστεί έστω μεταγενέστερα σαν ο θεμελιωτής της έννοιας του ελληνικού κράτους, όταν κυριαρχούσαν στην Ελλάδα διασπαστικές τάσεις των πόλεων-κρατών του ελληνικού χώρου. Το 334 π.Χ., ο γιός του Φιλίππου Αλέξανδρος ο Μέγας, βασιλιάς της Μακεδονίας και κυρίαρχος αναμφισβήτητος όλης της Ελλάδας, θα πραγματοποιήσει την μεγάλη εκστρατεία κατά των Περσών της Μ.

Ασίας. Το 323 π.Χ. ο μεγάλος αυτός στρατηλάτης θα πεθάνει στην Βαβυλώνα, για να αρχίσουν οι πόλεμοι των διαδόχων της απέραντης αυτοκρατορίας του. Ο Κάσσανδρος, μεγαλύτερος γιός του στρατηγού του Μεγάλου Αλεξάνδρου Αντίπατρου, δεν ακολούθησε το Μακεδόνα στρατηλάτη στη μεγάλη του εκστρατεία στη Μ. Ασία. Έμεινε στη Μακεδονία σαν επιμελητής του Μακεδονικού κράτους. Αργότερα, μετά τη συνέλευση των διαδόχων στο Τριπαραδείσιο της Συρίας (321 π.Χ.), όπου ο Αντίπατρος ορίστηκε ως επιμελητής της αυτοκρατορίας, ο Κάσσανδρος έγινε χιλιάρχος του Μακεδονικού ιππικού στην Ασία.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Το 315 π.Χ. ο Κάσσανδρος¹ ίδρυσε πάνω στην παλαιά πόλη μια καινούργια, στην οποία έδωσε την ονομασία Θεσσαλονίκη, τιμώντας έτσι τη γυναίκα του, κόρη του Φιλίππου Β' και ετεροθαλή αδελφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Η τοποθεσία ήταν εξαιρετικά στον μυχό ενός μεγάλου κόλπου όπου εκβάλλουν μικρά και μεγάλα ποτάμια, παντοτινά οδικά δίκτυα. Η πόλη απλώνονταν κλιμακωτά σε έναν λόφο, όπου χτίστηκε η ακρόπολή της τα γύρω βουνά, όπως ο Χορτιάτης, που οχυρώθηκε από την ελληνοιστική εποχή, της παρείχαν προστασία τόσο από τους ανέμους όσο και από τις εχθρικές επιθέσεις. Ακόμα, αποτελούσε το σημείο επαφής της εκτεταμένης και πλούσιας ενδοχώρας της Μακεδονίας με τις χώρες των κρατών των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχε δηλαδή στρατηγική θέση, ασφάλεια και ευχέρεια επικοινωνίας με το εσωτερικό. Ο Κάσσανδρος, διορατικός καθώς ήταν, επωφελήθηκε από την πείρα των παλαιότερων και έχτισε τη νέα πόλη στην πιο ξεχωριστή θέση της Μακεδονίας. Έτσι, από λιμάνι της Πέλλας, η οποία ήταν πρωτεύουσα του μακεδονικού κράτους, η Θ. εξελίχθηκε με τον καιρό πρώτη πόλη στη Βόρεια Ελλάδα.

Αυνότερα ο Κικέρων είπε πολύ χαρακτηριστικά ότι βρισκόταν «in

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ

1:Βλ. βιβλίο «ΕΛΛΑΔΑ ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ» εκδ. ΔΟΜΗ σελ.202 (αναλυτική βιογραφία του)

παραθαλάσσια πόλη «που από την ίδρυσή της (316 π.Χ.) μέχρι σήμερα ποτέ δεν έχασε την εμπορική της σπουδαιότητα»². Ως πυρήνας της νέας πόλης λειτούργησε, όπως ήταν φυσικό, η Θέρμη, και ο Κάσσανδρος για να αυξήσει τον πληθυσμό της, διευκόλυνε ή επέβαλε την εγκατάσταση κατοίκων από τους αγροτικούς πληθυσμούς της περιοχής.

Η νέα πόλη οργανώθηκε πολιτικά, θρησκευτικά και κοινωνικά, όπως οι άλλες ελληνοιστικές πόλεις της εποχής: διέθετε βουλή, Εκκλησία του Δήμου και τους πατροπαράδοτους πολιτικούς

άρχοντες, οι οποίοι τη διοικούσαν με όλους τους περιορισμούς που έφεραν στο μεταξύ οι νέες συνθήκες. Παράλληλα, είχε και τους βασιλικούς άρχοντες, τον επιστάτη στρατιωτικό διοικητή τον υποεπιστάτη, τους αρμοστές κλπ. Αυτοί αντιπροσώπευαν τον βασιλιά και επενέβαιναν κυρίως στα ζητήματα που αφορούσαν τη γενική πολιτική του κράτους. Ο ίδιος μάλιστα ο βασιλιάς εκδήλωνε την κυρίαρχη θέλησή του και επενέβαινε στα εσωτερικά της πόλης με τις επιστολές ή τα βασιλικά διαγράμματα, που αναγράφονταν συνήθως σε στήλες και τοποθετούνταν σε δημόσιους χώρους. Η έννοια της πόλης-κράτους των κλασικών χρόνων είχε εξασθενήσει εκείνη την εποχή· η πόλη διέθετε μια τυπική αυτονομία και οι σκοποί της εντάσσονταν στην ευρύτερη πολιτική του κράτους.

Πρωτεύουσα του μακεδονικού κράτους, σεβαστή λίγο έως πολύ από όλους, εξακολουθούσε να είναι η Πέλλα· η Θ. ήταν το λιμάνι της και η βάση του εμπορικού και πολεμικού της ναυτικού. Παράλληλα, χάρη στη γεωγραφική της θέση απορροφούσε σταδιακά τους κατοίκους των γύρω πορισμάτων και είχε μια γρήγορη και μεγάλη εμπορική εξέλιξη. Επικοινωνούσε με όλο τον κόσμο και αποδεχόταν ξένες θρησκείες, όπως του Σατράπη και της Ίσιδος. Το εμπόριό της προσέλκυε κατοίκους της Ανατολής και όπως ήταν φυσικό και τους Εβραίους 3ος αι. π.Χ. – που εκείνη την εποχή είχαν συνοικισμούς σχεδόν σε όλες τις μεγάλες εμπορικές πόλεις της Μεσογείου.

Τότε επιτελέστηκε και η πρώτη περιτείχιση της πόλης. Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη του εμπορίου και την αύξηση του πληθυσμού της, έως τη ρωμαϊκή κατάκτηση δεν υπήρξαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα που να σχετίζονται με τη Θ. Τα μόνα αξιοσημείωτα περιστατικά είναι ότι, ^{ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ} επισκέφθηκαν και διέσχισαν ο Γονατάς και ο Φίλιππος Ε΄ και του γιου του Περσέα, καθώς εντεινόταν η διαμάχη με τους Ρωμαίους, η Θ. μνημονευόταν συχνά. Το 168 η φρουρά της πόλης αμύνθηκε και απέκρουσε τους Ρωμαίους, αλλά μετά τη μάχη της Πύδνας, όπου ο βασιλιάς της Μακεδονίας ηττήθηκε ολοκληρωτικά, η Θ. παραδόθηκε στον νικητή, τον Ρωμαίο ύπατο Αιμίλιο Παύλο.

ΡΩΜΑΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Αυτή η εποχή αποτελεί χρονική αφετηρία της μεγάλης ανάπτυξης της πόλης. Μετά τη μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.), η Μακεδονία χωρίστηκε σε τέσσερα αυτόνομα τμήματα (partes) και η Θ. έγινε πρωτεύουσα σε ένα από αυτά. Λίγο αργότερα, μετά την αποτυχία του απελευθερωτικού κινήματος του Ανδρίσκου, το 146 π.Χ., ολόκληρη η περιοχή από την Αδριατική μέχρι τον Νέστο και από

τις οροσειρές στα Νότια των Σκοπίων μέχρι το Αιγαίο και τον Πηνειό, αποτελούσε μια μεγάλη ρωμαϊκή επαρχία (provincia). Σε αυτή την επαρχία, η Θεσσαλονίκη ορίστηκε νέα πρωτεύουσα και έδρα του πραιτόρα, ο οποίος επέβλεπε την υπόλοιπη Ελλάδα. Έκτοτε, της παραχωρήθηκαν προνόμια και χάρη σε αυτά ονομάστηκε ελεύθερη πόλη (liberae conditionis): διατήρησε την παλαιά της πολιτική οργάνωση, είχε το δικαίωμα να κόβει νομίσματα, ενώ μέσα στην πόλη δεν στάθμευε ρωμαϊκή φρουρά. Από αυτή την εποχή (146 π.Χ. και μετά) η πόλη αναπτύχθηκε με γοργό ρυθμό. Η Κόρινθος είχε καταστραφεί (146 π.Χ.) και η Θεσσαλονίκη έγινε το μεγάλο στρατιωτικό, πολιτικό και εμπορικό κέντρο της ελληνικής χερσονήσου. Καθώς μάλιστα η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία επεκτεινόταν προς την Ανατολή και τον Βορρά, η σημασία της Θεσσαλονίκη αυξανόταν όλο και περισσότερο. Τότε, μεταξύ 146 και 120 π.Χ., κατασκευάστηκε η πασίγνωστη μεγάλη στρατιωτική οδός της Ανατολής, η Εγνατία, που άρχιζε από την Αδριατική και έφτανε μέχρι τον Ελλήσποντο. Η Θεσσαλονίκη βρισκόταν περίπου στη μέση της Εγνατίας και παράλληλα αποτελούσε το τέρμα της διαδρομής από τον Δούναβη στον Θερμαϊκό. Αποτέλεσε, έτσι, το επίκεντρο των συγκοινωνιών Ανατολής-Δύσης και Βορρά-Νότου· γι' αυτό, οι Ρωμαίοι την προστάτευαν και της εξασφάλιζαν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξή της. Εξάλλου, η *pax romana* παρείχε ασφάλεια και ελευθερία κίνησης σε εμπόρους, ιδέες και θρησκείες. Η Θεσσαλονίκη είχε μεγάλη επίδοση στο εμπόριο, δέχτηκε νέες εγκαταστάσεις Εβραίων, έγινε η πιο πολυάνθρωπη πόλη της Μακεδονίας, η μητρόπολή της, όπως τη χαρακτηρίζει ο Στράβων, και ανέπτυξε αξιόλογη πολιτική, κοινωνική και πνευματική ζωή. Η θρησκεία, στην αρχή καθαρά ελληνική, πλουτίστηκε, από τον 3ο αι. και μετά, με ξένες θεότητες, ρωμαϊκές και ανατολικές, τελικά όμως, από τον 1ο αι. επιβλήθηκε και επικράτησε ο χριστιανισμός. Την πόλη επισκέφθηκε ο Απόστολος Παύλος (50 μ.Χ.). Ήρθε από τους Φιλίππους και την Αμφίπολη, στη δεύτερη αποστολική του περιοδεία, μαζί με τον Σίλα και τον Τιμόθεο. Ο Παύλος δίδαξε τρία συνεχή Σάββατα στη συναγωγή και οι πρώτοι πιστοί ήταν λίγοι Εβραίοι, πολλοί Έλληνες και γυναίκες από τις ανώτερες τάξεις. Δημιουργήθηκε έτσι η πρώτη χριστιανική κοινότητα που αναπτύχθηκε γρήγορα και αποτέλεσε πρότυπο για τις επόμενες κοινότητες του ελλαδικού χώρου. Ο Παύλος στις δύο Προς Θεσσαλονικείς επιστολές του, που είναι από τα παλαιότερα κείμενα της νέας θρησκείας, εγκωμιάζει τους χριστιανούς της Θεσσαλονίκης Τους θεωρεί «τύπους πάσι τοις πιστεύουσιν εν τη Μακεδονία και εν τη Αχαΐα» και τους αποκαλεί δόξα και χαρά του·

δύο μάλιστα από τους πιστούς οπαδούς του στις αποστολικές πορείες, ο Σεκούνδος και ο Αρίσταρχος, ήταν Θεσσαλονικείς. Το κήρυγμα του Παύλου βρήκε γόνιμο έδαφος, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη ελληνική πόλη, για την ταχύτατη εξάπλωση της νέας θρησκείας.

Στα κατοπινά χρόνια, η χριστιανική πίστη συνεχίστηκε με την ίδια θέρμη. Οι κάτοικοι διακρίνονταν για τη βαθιά τους ευλάβεια και με τον καιρό δημιουργήθηκε ένα θρησκευτικό κλίμα που προσέλκυσε πολλούς κληρικούς. Σε αυτό το περιβάλλον ασπάστηκε τον χριστιανισμό ο Θεοδόσιος ο Μέγας –τον βάπτισε ο μητροπολίτης Αχόλιος– και εξέδωσε, το 380, το διάταγμα που ανακήρυττε το δόγμα της Νικαίας ως δόγμα της θρησκείας του κράτους.

Συγχρόνως, η πόλη είχε την εύνοια των Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Την εποχή του Γρατιανού Γ' (238-244), πήρε τον τίτλο νεωκόρος, δηλαδή ανέλαβε την επίβλεψη ενός αυτοκρατορικού ναού, και επί Δεκίου, περίπου το 250 μ.Χ., έγινε ρωμαϊκή *colonia*. Τότε, εποχή της μετανάστευσης των λαών, κύματα Γότθων κατέβηκαν στην ελληνική χερσόνησο και συνάντησαν στον δρόμο τους τη Θ. Σε τρεις αλληπάλληλες επιθέσεις, το 253 και 262 από την ξηρά και το 269 από τη θάλασσα, η Θεσσαλονίκη απέκρουσε τους επιδρομείς. Τα ισχυρά της τείχη αποτελούσαν ασφαλές καταφύγιο, τόσο για τους κατοίκους της, όσο και για τους πρόσφυγες της Μακεδονίας, που, κυνηγημένοι από τους Γότθους, είχαν συσσωρευτεί μέσα στην πόλη.

BYZANTINA ΧΡΟΝΙΑ

Τις επιδρομές των Γότθων διαδέχτηκαν οι επιδρομές Αβάρων, Ούννων και Σλάβων, που πλημμύριζαν κάθε τόσο τις ελληνικές περιοχές και έφταναν μέχρι την Πελοπόννησο. Η Θεσσαλονίκη γενικά δεν αποτελούσε στόχο καθώς ήταν πολύ δύσκολο να καταλύσουν τα τείχη της. Η γύρω περιοχή όμως αναστατωνόταν και οι κάτοικοι έβρισκαν άσυλο μέσα στην πόλη.

Ο Ιουστινιανός Β' ο Ρινότμητος, το 688, κατόρθωσε να δαμάσει τους επιδρομείς και μετέφερε στη Μικρά Ασία 80.000 Σλάβους, από τις περιοχές γύρω από τη Θεσσαλονίκη. Από τότε η Θεσσαλονίκη ησύχασε και άρχισε να αναπτύσσεται. Τα περίχωρά της παρουσίαζαν ειδυλλιακή όψη, η πόλη ευημερούσε και η επίδοσή της ως μεγάλου κέντρου γραμμάτων και τεχνών μεγάλωνε. «Είδες αν», γράφει ο Ιωάννης Καμενιάτης, «περί μηδέν άλλο την νεάζουσαν των παιδων κήραν σχολάζουσαν ή περί λόγοις, εξ ων επιστήμαι και τέχνηαι το κράτος έχουσι...». Σε εκείνη την εποχή ανήκει και το λαμπρό μνημείο της Αγίας Σοφίας.

Η γαλήνη όμως και η ευημερία της Θεσσαλονίκης διακόπηκαν

βίαια στις αρχές του 10ου αι. Οι Σαρακηνοί πειρατές μετά την κατάληψη της Κρήτης (823) λυμαίνονταν τα παράλια του Αιγαίου και ο βυζαντινός στόλος, με δρουγγάριο τον Ημέριο, δεν τολμούσε να τους αντιμετωπίσει. Έτσι οι πειρατές εξακολουθούσαν τις επιδρομές και το 904 με αρχηγό τον αρνησίθρησκο Λέοντα, τον λεγόμενο Τριπολίτη, προσέβαλαν και την πλούσια Θεσσαλονίκη. Ο αυτοκράτορας Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός έστειλε τρεις στρατηγούς τον ένα μετά τον άλλο για τη σωτηρία της πόλης· όμως, παρά τη γενναία αντίσταση οι πειρατές παραβίαζαν το θαλάσσιο τείχος και έμπαιναν στην πόλη. Ο κληρικός στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης, Ιωάννης Καμενιάτης (ο οποίος αιχμαλωτίστηκε και αργότερα σώθηκε με λύτρα), άφησε μια παραστατική και σπαρακτική περιγραφή της άλωσης. Οι πειρατές σαν άγρια θηρία όρμησαν μέσα στην πόλη, σφάζοντας και λεηλατώντας για τρεις συνεχείς ημέρες· τελικά αποχώρησαν παίρνοντας μαζί τους 22.000 αιχμαλώτους για πούλημα. Η καταστροφή ήταν τεράστια, αλλά όχι ανεπανόρθωτη. Με τη ζωτικότητά τους οι Θεσσαλονικείς φρόντισαν για την επιδιόρθωση των τειχών και την οχύρωση της πόλης.

Στο τέλος του επόμενου αιώνα έκαναν την εμφάνισή τους νέοι εχθροί της αυτοκρατορίας, από Δ αυτή τη φορά: οι Νορμανδοί, οι οποίοι πολιόρκησαν τη Θεσσαλονίκη το 1185 και κατόρθωσαν να την καταλάβουν. Τότε, μητροπολίτης στην πόλη ήταν ο Ευστάθιος, ο περίφημος σχολιαστής του Ομήρου, ο οποίος, θύμα και αυτός των κακοποιήσεων τις πρώτες μέρες της κατάληψης, μετέφερε μια ανάγλυφη εικόνα της τρομερής καταστροφής. Η λεηλασία ήταν φρικτή και οι σφαγές πολλές. Σκότωσαν πολλούς ιερείς πίσω από το ιερό βήμα των εκκλησιών, λεηλάτησαν τον τάφο του αγίου Δημητρίου και έσκαψαν τα δάπεδα των σπιτιών και τους τάφους των νεκρών για να βρουν θησαυρούς. Απαγόρευσαν ακόμα και τις κωδωνοκρουσίες. Όμως, η κατοχή δεν διατηρήθηκε για πολύ. Τον επόμενο χρόνο (1186), οι Νορμανδοί κατευθύνθηκαν προς την ανατολική Μακεδονία, νικήθηκαν σε δύο μάχες και οι στρατηγοί τους αιχμαλωτίστηκαν. Το βυζαντινό ναυτικό και μια τρικυμία κατέστρεψαν τον στόλο τους και όσοι γλίτωσαν βρήκαν τον θάνατο στη Θεσσαλονίκη.

Ωστόσο, η ζωή στην πόλη εξακολουθούσε να είναι ανήσυχη, γιατί το βυζαντινό κράτος βρισκόταν σε γενική εξασθένηση. Μετά το 1185 ακολούθησε η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας, το 1204. Το βυζαντινό κράτος μοιράστηκε στους Σταυροφόρους και η Θεσσαλονίκη με

την περιοχή της αποτέλεσε ξεχωριστό φραγκικό βασίλειο με ιδρυτή τον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό. Τότε, ο Άγιος Δημήτριος και η Αγία Σοφία μετατράπηκαν σε φραγκικές εκκλησίες.

Το φραγκικό βασίλειο διατηρήθηκε είκοσι χρόνια (1204-24). Το 1224, ο δεσπότης της Ηπείρου, Θεόδωρος Άγγελος³, μπήκε στη Θεσσαλονίκη νικητής και έδωξε τον τελευταίο Λατίνο επίσκοπο, Βαρίνο. Ο Θεόδωρος (1224-30) στέφθηκε αυτοκράτορας στην πόλη, από τον αρχιεπίσκοπο Αχρίδας, Δημήτριο Χωματιανό και όρισε την πόλη πρωτεύουσα του κράτους που εκτεινόταν από την Αδριατική μέχρι το Αιγαίο. Στη συνέχεια, κυβέρνησαν τη Θεσσαλονίκη ο Μανουήλ Άγγελος (1230-40), ο Ιωάννης Άγγελος (1240-44) και τέλος ο Δημήτριος Άγγελος έως το 1246, οπότε περιήλθε στα χέρια του αυτοκράτορα της Νίκαιας, Ιωάννη Βατάτζη. Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο ενσωματώθηκε στην αυτοκρατορία και διατήρησε τον πολυποϊκίλο ρόλο της παράλληλα με την πρωτεύουσα.

Αυτές οι περιπέτειες της Θεσσαλονίκης τον 13ο αι. (φραγκικό βασίλειο, τμήμα του δεσποτάτου της Ηπείρου, μετά της αυτοκρατορίας της Νίκαιας και συχνά αυτοδιοικούμενη πόλη), καλλιέργησαν μια δημοκρατική αγωγή, ένα πνεύμα αποκέντρωσης και αγάπη για ελευθερία και ανεξαρτησία. Έτσι, τον επόμενο αιώνα (14ος) η Θεσσαλονίκη έγινε κέντρο πολύ σπουδαίων κοινωνικών και θρησκευτικών αναταραχών. Ο ίδιος αυτός φιλελευθερισμός έφερε στο α΄ μισό του 14ου αι. στα γράμματα και στις τέχνες τον χρυσό αιώνα της Θεσσαλονίκης.

Ο 13ος και 14ος αι. ήταν μια εποχή με αντίθετα κοινωνικά, πνευματικά και πολιτιστικά φαινόμενα, που στη μεγαλούπολη Θεσσαλονίκη εκδηλώνονταν με ιδιαίτερη ένταση. Στην πόλη λειτουργούσε άριστο διοικητικό σύστημα (πολιτική, εκκλησιαστική και κοινοτική εξουσία) χωρίς βέβαια να λείπουν κάποια δείγματα κακοδιοίκησης. Δίπλα στην υποδειγματική ευλάβεια ανθούσε η έκλυση των ηθών. Παράλληλα υπήρχε τεράστια πνευματική άνθηση. Η πόλη ήταν πολυάνθρωπος, ευανδρούσα, μεγαλόπολις. Υπήρχε αμύθητος πλούτος και ταυτόχρονα ασύλληπτη φτώχεια και καταπίεση του λαού. Επιπλέον, η ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων, ιδιαίτερα με τη Δύση, επέφερε κοινωνική μεταβολή στη σύνθεση του πληθυσμού και δημιουργήθηκε μια νέα, οικονομικά εύρωστη, αστική τάξη, οι μέσοι. Αυτοί μαζί με τα λαϊκά στρώματα ήρθαν σε αντίθεση με τους άρχοντες, τους δυνατούς και τον κλήρο. Έτσι, το 1342 ξεκίνησαν στη Θεσσαλονίκη οι πιο δραματικοί

αγώνες της βυζαντινής ιστορίας: οι έριδες των Ησυχαστών (Βαρλαάμ ο Καλαβρός, Γρηγόριος ο Παλαμάς) και η επανάσταση των Ζηλωτών (1342-49). Τελικά, στη δραματική πάλη νικητής αναδείχθηκε ο Καντακουζηνός. Οι Ζηλωτές εξολοθρεύτηκαν και κυριάρχησαν πάλι οι ευγενείς, οι μοναχοί και οι συντηρητικοί.

Ο 14ος αι. στάθηκε ο χρυσός αιώνας της Θεσσαλονίκης από φιλολογική και καλλιτεχνική άποψη. Ο καθοριστικός χαρακτήρας της καλλιτεχνικής φυσιογνωμίας της Θεσσαλονίκης, του οποίου η ακτινοβολία ήταν άμεσα συνυφασμένη με την ιστορική διαδρομή της πόλης, βρισκόταν ίσως στην πιο ευτυχισμένη του στιγμή. Οι εγγενείς δυνάμεις της καλλιτεχνικής κληρονομιάς της πόλης, στα τέλη του 13ου αι. και στις πρώτες δεκαετίες του 14ου, βρίσκονταν σε ένα σημείο ξεχωριστής συμπύκνωσης, κινούνταν μέσα στο αναγεννητικό πνεύμα των Παλαιολόγων προς μια καλλιτεχνική έκφραση που εξήρε ιδιαίτερα το ανθρώπινο πάθος και η ακτινοβολία τους απλώθηκε σε ευρύτερες περιοχές. Η Θεσσαλονίκη (βασικό καλλιτεχνικό κέντρο) μετέδιδε την οικουμενική τέχνη του Βυζαντίου σε ολόκληρο τον βαλκανικό χώρο και ο ρόλος της σε αυτόν τον τομέα ήταν ηγετικός. Τα λαμπρά, μοναδικά μνημεία εκείνης της περιόδου καταδεικνύουν ακριβώς το μέτρο αυτής της επίδοσης.

Τέλος, το 1430 οι Τούρκοι κυρίευσαν την Θεσσαλονίκη. Έπειτα από τριήμερη πολιορκία εισέβαλαν στην πόλη από τη βορειοανατολική άκρη και αμέσως μετά επιδόθηκαν σε άγριες σφαγές και λεηλασίες.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Η Θεσσαλονίκη μετά την άλωση ερημώθηκε και ο Μουράτ φρόντισε να ανασυνοικήσει την πόλη με ελληνικό και τουρκικό πληθυσμό· όμως η πόλη για αρκετά χρόνια φυτοζωούσε. Ο πληθυσμός της τον 15ο αι. φαίνεται πως δεν ξεπερνούσε τους 7.000 κατοίκους· ωστόσο, στα τέλη του ίδιου αιώνα κατέφθασαν κατά κύματα αλλεπάλληλες ομάδες Εβραίων που συνετέλεσαν στην αύξηση του πληθυσμού και στη βαθμιαία οικονομική ανάπτυξη. Το βυζαντινό θέμα της Θεσσαλονίκης μετατράπηκε σε σαντζάκι της Θεσσαλονίκης και στη θέση του διοικητή τέθηκε ο σαντζάκ μπέης.

Οι Τούρκοι διέμεναν στις πιο ωραίες συνοικίες, στον Άγιο Δημήτριο, στο Επταπύργιο, στην Αγία Σοφία κλπ., ενώ οι Εβραίοι συγκεντρώθηκαν κυρίως στη συνοικία του λιμανιού.

Σώζονται πολύτιμες πληροφορίες και περιγραφές του 16ου και

17ου αι. για την Θεσσαλονίκη κυρίως από Βενετούς, Γάλλους και άλλους ξένους περιηγητές και προξένους στην πόλη, καθώς και από τον Τούρκο Εβλιά Τσελεμπή, που επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη το 1668. Ειδικότερα, τον 17ο αι. υπήρχαν 48 συνοικίες μουσουλμάνων, 56 Εβραίων και 16 Ελλήνων, Αρμενίων κλπ.

Στο β' μισό του 18ου αι., δίπλα στο οργανωμένο εμπόριο των Εβραίων και των Φράγκων άρχισε να αναπτύσσεται μια ελληνική εμπορική τάξη με αυξανόμενη ισχύ. Μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), οι Έλληνες ναυτικοί και έμποροι με την προστασία της Ρωσίας δραστηριοποιήθηκαν και απέκτησαν οικονομική ευρωστία. Έτσι δημιουργήθηκε στη Θεσσαλονίκη μια αστική τάξη, φιλελεύθερη που έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για τα κοινοτικά ζητήματα και η οποία πρωτοστάτησε στο απελευθερωτικό κίνημα. Κυρίως χάρη σε αυτήν την τάξη, που δωροδοκούσε συχνά τους Τούρκους άρχοντες, εξασφαλίστηκαν ευνοϊκές συνθήκες για τους Έλληνες και η θέση τους σταδιακά βελτιώθηκε. Πριν από την Επανάσταση του 1821 λειτουργούσαν στη Θεσσαλονίκη ένα ή δύο σχολεία και αρκετές εκκλησίες. Η πνευματική αφύπνιση επέφερε την εθνική και οι πρώτες ενέργειες της Φιλικής Εταιρείας βρήκαν πρόσφορο έδαφος μέσα στην πόλη. Στη Θεσσαλονίκη τελέστηκαν έντονες προεπαναστατικές ζυμώσεις, οι οποίες όμως δεν διέφυγαν της προσοχής του κατακτητή. Έτσι, όταν το 1821 επαναστάτησε η Χαλκιδική και ο Πολύγυρος, οι Τούρκοι προέβησαν σε σφαγές, ενώ η τρομοκρατία και οι διωγμοί συνεχίστηκαν με αμείωτη ένταση έως το 1823.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, η πόλη απέκτησε οικονομική ισχύ και εξευρωπαϊίστηκε. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πολλαπλασιάστηκαν. Η Αστική Σχολή μετατράπηκε σε γυμνάσιο με διευθυντή τον ιστορικό-αρχαιολόγο Μαργαρίτη Δήμητσα. Το 1850 ιδρύθηκε το Κεντρικό Παρθεναγωγείο και το 1875 το Ελληνικό Διδασκαλείο. Τα σχολεία αυτά ετοίμαζαν τους δασκάλους και ιερείς που αργότερα τέθηκαν επικεφαλής του μακεδονικού λαού στον Μακεδονικό αγώνα. Παράλληλα, ανέπτυξαν μορφωτική και εθνική δράση, με ακτινοβολία σε ολόκληρη τη Μακεδονία, διάφορα σωματεία, όπως ο Φιλεκπαιδευτικός σύλλογος και η Φιλόπτωχος Αδελφότης. Την ελληνική κοινότητα διοικούσε με σύνεση η δωδεκαμελής Δημογεροντία.

Εκείνη την περίοδο ξεκίνησε η δράση των κομιτατζήδων, αρχικά στη μακεδονική ύπαιθρο και το 1903 εκδηλώθηκε με δυναμιτιστικές

ενέργειες μέσα στην πόλη. Η ελληνική αντίδραση άρχισε το 1904. Έλληνες αξιωματικοί του τακτικού στρατού και καπεταναίοι επικεφαλής των ανταρτικών ομάδων ήρθαν αντιμέτωποι με τους κομιτατζήδες. Το κέντρο του μακεδονικού αγώνα (1904-8) ήταν το ελληνικό προξενείο της Θεσσαλονίκης και η Μητρόπολη. Το 1908 εκδηλώθηκε στη Θεσσαλονίκη το κίνημα των Νεοτούρκων.

Τέλος, στις 26 Οκτωβρίου 1912 ανήμερα της γιορτής του πολιούχου αγίου Δημητρίου, ο Ταχσίν πασάς υπέγραψε το πρωτόκολλο της παράδοσης της Θ. στους Έλληνες.

ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μετά την απελευθέρωση του 1912 για αρκετό καιρό διατηρήθηκε η οθωμανική διοικητική δομή της πόλης για να αποφευχθεί η οικονομική και κοινωνική διάλυση της πόλης. Είναι χαρακτηριστικό ότι τις ημέρες μετά την παράδοση της πόλης, η οθωμανική χωροφυλακή συνέχιζε ένοπλη να διατηρεί την τάξη, ενώ ο δήμαρχος Οσμάν Σαΐτ παρέμεινε δήμαρχος, με λίγες διακοπές μέχρι το 1922. Τον Μάρτιο του 1913 ο Βασιλιάς Γεώργιος ο Α' δολοφονήθηκε στην Θεσσαλονίκη, και την τελευταία στιγμή αποφεύχθηκαν επεισόδια κατά των Μουσουλμάνων και Εβραίων της πόλης στους οποίους αδικώς κινήθηκαν οι πρώτες υποψίες.

Η Ελλάδα δεν συμμετείχε στο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο από το ξέσπασμά του παρά τις προσκλήσεις για συμμαχία και από τις δύο αντίπαλες παρατάξεις. Ωστόσο με δικαιολογία την βοήθεια προς τον Σερβία αλλά και αδιαφορία για την εθνική ανεξαρτησία της Ελλάδας, δυνάμεις της Αντάντ αποβιβάστηκαν στην πόλη τον Οκτώβριο του 1915 με σκοπό να εκβιάσουν την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Δημιουργήθηκε το Βαλκανικό Μέτωπο, που απαρτιζόταν από δεκάδες χιλιάδες άνδρες και είχε σκοπό να παράσχει υποστήριξη προς τη Σερβία και τη Ρωσία. Ο Εθνικός Διχασμός, όπως ονομάστηκε η διαμάχη (1916) ανάμεσα στο Βασιλιά Κωνσταντίνο ΙΒ΄ και τον Ελευθέριο Βενιζέλο αναφορικά με την έξοδο της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησαν στο σχηματισμό δεύτερης κυβέρνησης από το Βενιζέλο, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Η "*Προσωρινή Κυβέρνηση Εθνικής Άμυνας*" απαρτιζόταν από το Βενιζέλο, το Δαγκλή και τον Κουντουριώτη, τη λεγόμενη "Τριανδρία". Έτσι, η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο, στο πλευρό της Αντάντ, οδηγώντας παράλληλα στην εκδίωξη του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' υπέρ του γιου του Αλεξάνδρου.

Η μεγάλη πυρκαγιά το 1917 ήταν η χειρότερη καταστροφή που υπέστη η πόλη κατά τα νεότερα χρόνια. Κατέστρεψε ολοσχερώς κτήρια σπάνιας αρχιτεκτονικής αξίας στο κέντρο της πόλης, καταστήματα, εκκλησίες, τζαμιά και συναγωγές και κυρίως χιλιάδες σπίτια αφήνοντας άστεγους 72.000 κατοίκους, και προκάλεσε τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στην πόλη που είχε ήδη επιβαρυνθεί από την συγκέντρωση προσφύγων που προέρχονταν από τις κοντινές εμπόλεμες ζώνες και την υπό Βουλγαρική διοίκηση Θράκη. Στη θέση των κτηρίων αυτών οικοδομήθηκε η νέα πόλη, με βάση σχέδιο που εκπόνησε ο Γάλλος αρχιτέκτονας Ερνέστ Εμπράρ.

Την περίοδο 1922-1924 στα πλαίσια της Ελληνοτουρκικής Ανταλλαγής Πληθυσμών που συμφωνήθηκε με την Συνθήκη της Λωζάνης, εγκαταστάθηκαν στην πόλη πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο. Η εισροή προσφύγων ήταν τόσο έντονη ώστε επέβαλε την ίδρυση νέων, αποκλειστικά προσφυγικών συνοικιών και οικισμών, όπως η Καλαμαριά, ενώ ο μουσουλμανικός πληθυσμός της πόλης συμπεριλήφθηκε στους "ανταλλάξιμους" που υποχρεώθηκαν να μετοικήσουν στην Τουρκία. Στις 3 Οκτωβρίου του 1926 εγκαινιάστηκε η πρώτη Διεθνής Έκθεση της Θεσσαλονίκης.

Σε όλο το διάστημα του μεσοπόλεμου οι κοινωνικές ζυμώσεις που προκλήθηκαν από την ανάμιξη μεγάλου αριθμού προσφύγων και Εβραίων και Ελλήνων εργατών έδωσαν μεγάλη δυναμική στα εργατικά κινήματα, που ήδη ήταν ανεπτυγμένα στην πόλη. Ήδη από το 1908 είχε ιδρυθεί με αρχηγό τον Αβραάμ Μπεναρόγια η σοσιαλιστική οργάνωση Φεντερασιόν, που πρωτοστάτησε στην οργάνωση του συνδικαλιστικού κινήματος και μετέπειτα στην δημιουργία του ΣΕΚΕ/ΚΚΕ. Στην αρχή της δεκαετίας του 1930 και μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά, στη Θεσσαλονίκη ήταν συνεχείς οι διαδηλώσεις και απεργίες ομάδων εργατών όπως των καπνεργατών, των τροχιοδρομικών κ.ά. Την ίδια περίοδο εμφανίστηκαν και αρκετές εθνικιστικές/αντισιωνιστικές οργανώσεις ως αντίδραση στην πολυπληθή παρουσία των Εβραίων εργατών, με διάφορα προβλήματα με κυριότερο τον εμπρησμό του Κάμπελ, μιας εβραϊκής φτωχογειτονιάς της Θεσσαλονίκης.

Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Θεσσαλονίκη καταλήφθηκε από τους Γερμανούς. Οι Εβραίοι περιορίστηκαν στην κοινότητα Χιρς, οι περιουσίες τους δημεύτηκαν και μοιράστηκαν μεταξύ Γερμανών αξιωματικών και Ελλήνων συνεργατών τους. Τελικά ολόκληρος ο Εβραϊκός πληθυσμός της πόλης οδηγήθηκε

στα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Άουσβιτς και του Μπέργκεν-Μπέλσεν. Περίπου 46.000 Εβραίοι της Θεσσαλονίκης εξοντώθηκαν εκείνη την περίοδο. Η απελευθέρωση της πόλης επήλθε στις 27 Οκτωβρίου του 1944.

Στις 10 Φεβρουαρίου 1948 η πόλη δέχθηκε κανονιοβολισμούς από δυνάμεις του ΔΣΕ με αποτέλεσμα 6 νεκρούς αμάχους.

Στις 20 Ιουνίου του 1978 ένας μεγάλος σεισμός επέφερε συνολικά 49 θανάτους και υλικές ζημιές ύψους 1,2 δισ. ευρώ, οι οποίες όμως αποκαταστάθηκαν σύντομα. 220 άνθρωποι τραυματίστηκαν. Ο εν λόγω σεισμός υπήρξε ο πρώτος που έπληξε μεγάλο αστικό κέντρο στην Ελλάδα.³

ΙΣΤΟ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ

ΕΙΟΥ

Η Βιογ ³:<http://www.naftemporiki.gr/video/video.asp?id=2465>

Ο Άγιος Παντελεήμων, είναι Άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που έδρασε στα τέλη του 3ου αιώνα. Έζησε στη Νικομήδεια της Μικράς Ασίας και παρέδωσε μαρτυρικώς τη ζωή του.

Ο Άγιος Παντελεήμων γεννήθηκε περί τα μέσα του 3ου αιώνα στη Νικομήδεια της Βιθυνίας. Το πραγματικό του όνομα ήταν Παντολέων⁵ και προερχόταν από εύπορη οικογένεια της πόλης. Ο πατέρας του ήταν εθνικός, ενώ η μητέρα του είχε ασπαστεί το χριστιανισμό. Ο Παντολέων απέκτησε από μικρή ηλικία καλή εγκύκλια παιδεία και όταν την ολοκλήρωσε σπούδασε την ιατρική, διακρινόμενος όμως και για την ρητορεία του⁶. Οι σχέσεις μάλιστα της οικογένειάς του με το παλάτι ήταν πολύ καλές και σύντομα θα τον έφερναν ως γιατρό στην αυλή του Αυτοκράτορα Διοκλητιανού. Ο ίδιος τελικά όμως ασπάστηκε το χριστιανισμό. Η μεταστροφή αυτή συνέβη μετά από γνωριμία με κάποιο ιερέα Ερμόλαο, την εποχή ενός διωγμού κατά των χριστιανών. Λίγο αργότερα θα βαπτιστεί χριστιανός μυστικά και θα προσπαθήσει να πείσει τον πατέρα του να γίνει κι αυτός, όπως και συνέβη.

Ο πατέρας του μετά από λίγο διάστημα πέθανε με αποτέλεσμα να γίνει κάτοχος μεγάλης περιουσίας. Τότε εκποιεί την περιουσία του

για να βοηθήσει τους φτωχούς και προσφέρει τις ιατρικές υπηρεσίες του χωρίς χρέωση σε όποιο δεν είχε την οικονομική δυνατότητα να αντεπεξέλθει. Η πρακτική του αυτή όμως ώθησε πολλούς ιατρούς να τον καταγγείλουν και να υποδείξουν στα ανάκτορα πως είναι χριστιανός. Έτσι συνελήφθη και οδηγήθηκε στον Αυτοκράτορα. Εκεί κλήθηκε να θυσιάσει στα είδωλα για να αφευθεί ελεύθερος. Ο ίδιος όμως αρνήθηκε, λέγοντας πως δε θα θυσιάσει σε ψεύτικους Θεούς. Τότε μπροστά του έστειλαν ένα παράλυτο, ώστε να τον θεραπεύσει, είτε αυτός, είτε οι ιερείς των ανακτόρων για να φανεί ποιος είναι ο αληθινός Θεός. Ο Άγιος Παντελεήμων θεράπευσε τον παράλυτο, κάτι που προξένησε μεγάλη κατάπληξη. Παρόλα αυτά ο Αυτοκράτορας θέλησε και πάλι να τον μεταπείσει.

Ο Παντελεήμων αρνήθηκε και οδηγήθηκε στο μαρτύριο. Άλλοτε έκαιγαν το σώμα του με πυρσούς, άλλοτε τον μαστίγωναν και άλλοτε του έριχναν καυτό λάδι. Σε πολλές από τις περιπτώσεις όμως τα μαρτύρια δεν του προξενούσαν πόνο. Έτσι, για να τον θανατώσουν τον έριξαν στα θηρία, αυτά όμως δεν τον έβλαψαν. Τελικά αποφασίστηκε να τον αποκεφαλίσουν. Η μνήμη του εορτάζεται στις [27 Ιουλίου](#).

Πολιούχος ☐

Φλώρινα, Τήλος

Απολυτίκιο

Ἄθλοφόρε Ἅγιε, καὶ ἰαματικὲ Παντελεήμονε, πρέσβευε τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα πταισμάτων ἄφεσιν, παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν

Ἡ ἱστορία του Μνημείου

Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος, παλαιό καθολικό βυζαντινής μονής, βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της πόλης στη συνάντηση των οδών Εγνατίας και Ιασωνίδου.

Στις βυζαντινές πηγές δεν αναφέρεται στην Θεσσαλονίκη ναός με το όνομα αυτό. Πρώτος ο Χατζη-Ιωάννου έγραψε στην Αστυγραφία του ότι το Ισακίε τζαμί είναι ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος.

Από τα παραπάνω φαίνεται καθαρά ότι ο ναός στα χρόνια της τουρκοκρατίας ήταν γνωστός με το όνομα Ισακίε τζαμί. Η ονομασία αυτή σε συνδυασμό με την αναφερόμενη στις βυζαντινές πηγές μονή του κυρ Ισαάκ ή της Περιβλέπτου στη Θεσσαλονίκη, οδήγησε τον Γ. Θεωχαρίδη στην ταύτιση του Αγίου Παντελεήμονος με την

βυζαντινή μονή της Περιβλέπτου. Κτήτωρ της μονής της οποίας η ταύτιση με το σημερινό ναό του Αγίου Παντελεήμονος φαίνεται πιθανή, ήταν ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ιάκωβος, που κατείχε τον επισκοπικό θρόνο της πόλης στα χρόνια 1295-1314. Στο Συνοδικό της Θεσσαλονίκης αναφέρεται ότι ο Ιάκωβος μετονομάστηκε σε Ισαάκ, όταν έγινε μοναχός. Η πρώτη μνεία της μονής γίνεται σε έγγραφο της μονής Χελανδαρίου το Μάιο του 1314 και η τελευταία σε σημείωση του κώδικα αρ.30 του Μονάχου, που περιέχει τη Μυριόβιβλο του Φωτίου και γράφτηκε 1548. Στη σημείωση αναφέρεται ότι το βιβλίο ανήκει στη σεβάσμια μονή της Υπεραγίας Θεοτόκου της Περιβλέπτου και ότι το αντέγραψε ο μοναχός Εμμανουήλ Εμβεβαίνης εκ Μονεμβασίας. Η ονομασία Άγιος Παντελεήμων πρέπει να είναι δανεισμός από το ομώνυμο βόρειο παρεκκλήσι του πλησίον ευρισκόμενου ναού της Παναγούδας, στο οποίο μεταφέρθηκαν τα ιερά σκεύη του ναού, όταν μετατράπηκε από τους Τούρκους σε τζαμί. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τη χρονολογία μετατροπής της μονής σε τζαμί, που ωστόσο, σύμφωνα με τα ιστορικά γεγονότα, πρέπει να τοποθετηθεί ανάμεσα στα 1568-1751 (Ναυμαχία της Ναυπάκτου). Στα 1568, όπως μας πληροφορούν οι πηγές, οι Τούρκοι προχώρησαν στην κατάσχεση μετοχιών και άλλων κτημάτων των μονών του Αγίου Όρους και όλης της αυτοκρατορίας με πρόσχημα την τακτοποίηση των φορολογικών υποχρεώσεων των μοναστηριών. Αναφέρεται ότι τότε λεηλάτησαν και κατέστρεψαν μονές μέσα στο Άγιο Όρος και κατέλαβαν εκκλησίες της Θεσσαλονίκης. Μετά την μετατροπή του ναού σε τζαμί επήλθαν ορισμένες αλλοιώσεις στη μορφή του. Τότε πρέπει να επιχρίστηκαν οι τοιχογραφίες και το εξωτερικό του ναού και να κτίστηκε ο μιναρές, από τον οποίο σώζεται σήμερα μόνο η βάση. Ίσως η ονομασία Ισακιέ τζαμί να οφείλεται σε επιβίωση της βυζαντινής ονομασίας της λαμπρής μονής του Ισαάκ, όπως έγινε και με το ναό του Αγίου Δημήτριου.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ο ναός ανήκει στον τύπο του τετρακίονιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου, που ο Millet αποκαλεί σύνθετο ή Κωνσταντινούπολης. Αποτελείται από δύο μέρη. Από το βασικό σταυρικό τετράγωνο, επάνω στο οποίο υψώνεται ο τρούλος και από το τριμερές ιερό. Στην κάτοψη του ναού ο κεντρικός τρούλος στηρίζεται στις τέσσερις κάμαρες των θόλων που σχηματίζουν ένα σταυρό και στη συνέχεια σε τέσσερις κίονες, που, καθώς είναι τοποθετημένοι κοντά σε περιμετρικούς τοίχους του κυρίως ναού, συντελούν στα να διευρυνθεί αισθητά ο εσωτερικός χώρος. Αρχικά το ναό του Αγίου Παντελεήμονα περιέβαλλε, από τα τρία μέρη, ανοιχτή στοά (περίστω) που καταστράφηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ήταν κλειστή και στους εξωτερικούς τοίχους της έφερε μικρές τυφλές διαδοχικές κόγχες. Η κύρια είσοδος του ναού ήταν στη δυτική πλευρά, υπήρχαν όμως ακόμα δύο, από μία στη βόρεια και νότια πλευρά του ναού, με την μορφή τρίβηλου ανοίγματος. Στην τωρινή του μορφή ο ναός αποτελείται από το νάρθηκα, τον κεντρικό σταυρικό πυρήνα και τα δύο παρεκκλήσια, όπου κατέληγε η στοά. Οι ανασκαφές που διεξήγαγε η 9^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στα 1973 στο προαύλιο του ναού, αποκάλυψαν τη θεμελίωση της στοάς και απέδειξαν ότι είναι σύγχρονη με το ναό.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ο νάρθηκας καλύπτεται με θόλο στο κέντρο και δύο κάμαρες στα πλάγια. Ο κυρίως ναός σχηματίζει ένα ορθογώνιο στην κάτοψη, το ανατολικό τμήμα του οποίου καταλήγει σε μία αψίδα, που μόλις εξέχει, και σε δύο μικρά στενά παρεκκλήσια. Μπροστά στην αψίδα υψώνονται δύο ορθογώνιοι πεσσοί, που σχηματίζουν στενά διαβατικά. Οι κίονες και τα κιονόκρανα που κρατούν τις κάμαρες του τρούλου ανήκουν σε διάφορους τύπους και εποχές και προέρχονται από παλαιότερα κτίρια. Ο βορειοδυτικός κίονας χρησιμοποιεί ως κιονόκρανο μία βάση κίονα, ενώ στο βορειοανατολικό τοποθέτησαν ένα κιονόκρανο του 6^{ου} αι. με διάτρητα φύλλα άκανθας. Το κιονόκρανο του νοτιοανατολικού κίονα είναι θεοδοσιανό σύνθετο, ενώ το νοτιοδυτικό είναι κορινθιακό με σπασμένες έλικες. Στη βάση του τρούλου κι στη βάση του τεταρτοσφαιρίου της αψίδας της κόγχης υπάρχει μαρμάρινος κοσμήτης. Η κόγχη του ναού, που είναι εξωτερικά πεντάπλευρη, με ένα τρίλοβο παράθυρο στο κέντρο, περιβάλλεται δεξιά και αριστερά από κόγχες. Η κόγχη διακοσμείται με διάφορα κεραμοπλαστικά κοσμήματα. Επάνω από το τρίλοβο παράθυρο διατηρείται οδοντωτή ταινία, που περιβάλλεται δεξιά και αριστερά από πλίθινους ρόδακες ή ριπίδια που κοσμούν τις κορυφές των κογχών.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Οι τοιχογραφίες που βλέπουμε σήμερα στο νάρθηκα και στον κυρίως ναό ανήκουν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Από τον αρχικό βυζαντινό διάκοσμο διατηρήθηκαν τοιχογραφίες στο χώρο της πρόθεσης και του διακονικού. Εικονίζονται διάφοροι άγιοι και ιεράρχες. Χαρακτηριστική είναι η Παναγία στο τεταρτοσφαιρίο της μικρής αψίδας της πρόθεσης. Τοιχογραφίες καλυμμένες με ασβέστη υπάρχουν και στο βόρειο και νότιο παρεκκλήσι του ναού. Η χρονολόγηση των τοιχογραφιών είναι στα όρια το 13^{ου} και 14^{ου} αι. όπου συμφωνεί με την εποχή που ο Ιάκωβος ήταν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ & ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Πρόκειται για ένα μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, με εύκολη πρόσβαση, στη μέση του ιστορικού κέντρου της πόλης, εξακολουθεί να λειτουργεί ως εκκλησία, κάποιες ημέρες της εβδομάδας, ακόμα εντυπωσιάζοντας τους πάντες με μεγαλοπρεπή αρχιτεκτονική και την ατμόσφαιρα του. Ένα μνημείο που πρέπει σίγουρα να επισκεφτούμε μαζί με τα άλλα μνημεία της βυζαντινής Θεσσαλονίκης. Ένα θαύμα της αρχιτεκτονικής ισορροπίας, παρόλο που το δικαίωμα κλίτος και νάρθηκα έχουν καταστραφεί κατά τη διάρκεια των αιώνων Πρόκειται ίσως για τον ομορφότερο Βυζαντινό ναό στην Θεσσαλονίκη. Το κρυμμένο διαμάντι της πόλης, μία μικρή και εκπληκτική όμορφη εκκλησία. Δικαίως μνημείο της UNESCO.

Μνημείο της Παγκόσμιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Ιστορικό εγγραφής

Εγγραφή: 1988 (12η συνεδρίαση)

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

Η κάτοψη του Αγίου Παντελεήμονα εμφανίζει συγγένειες με την Παναγία Χαλκέων, με τη διαφορά ότι εδώ οι τέσσερις κίονες που στηρίζουν τις κάμαρες του τρούλου απομακρύνονται περισσότερο προς τα άκρα. Ένα δεύτερο στοιχείο που διακρίνει τον Άγιο Παντελεήμονα από την Παναγία Χαλκέων είναι η στοά, που περιέβαλλε τον κυρίως ναό από βορρά, δύση και νότο. Στη Θεσσαλονίκη στοές όπως στον Άγιο Παντελεήμονα, υπάρχουν στην Αγία Αικατερίνη, Αγίους Αποστόλους, μονή Βλατάδων και Προφήτη Ηλία. Τα κιονόκρανα του Αγίου Παντελεήμονα παρουσιάζουν ομοιότητες με τα κιονόκρανα της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινούπολης. Η κόγχη του ναού, που είναι εξωτερικά πεντάπλευρη, είναι φαινόμενο που παρατηρείται σε πολλούς ναούς της Κωνσταντινούπολης.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΟ ΣΗΜΑ ΤΗΣ UNESCO

ΤΟ ΕΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Η ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΣΤΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΟ ΚΑΜΠΑΝΑΡΙΟ

ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΤΟ ΠΑΛΙΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΔΥΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ:

- 1) <<Ελλάδα Νομός Θεσσαλονίκης>> Εκδόσεις ΔΟΜΗ
- 2) <<ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ>> Απόστολος Παπαγιαννόπουλος, Εκδόσεις Ρέκος
- 3) <<Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ>> Εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης

- 4) <<Ιστορία της Θεσσαλονίκης 316 π.Χ – 1983>> Απόστολος
Ε. Βακαλόπουλος, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη α.ε

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ:

- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%82
- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7#cite_note-80
- http://www.tripadvisor.com.gr/ShowUserReviews-g189473-d243211-r152767142-Ayios_Panteleimon-Thessaloniki_Thessaloniki_Region_Central_Macedoni.html
- https://www.google.com/search?q=%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ei=BOZ4U6SLHI_40gXg54HICg&ved=0CAYQ_AUoAQ&biw=1366&bih=677#q=%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%20%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%82%20%CF%80%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82&revid=988905298&tbm=isch&imgdii
- <http://www.saint.gr/2075/saint.aspx>
- http://www.matia.gr/7/72/7203/7203_1_4.htm